

Wstęp

Spółka cywilna stanowi historycznie najstarszą formę spółki, wykorzystywaną już w pierwszych zorganizowanych grupach społecznych¹. Źródeł współczesnych regulacji umowy spółki cywilnej poszukiwać należy w rzymskiej *societas*, do której bezpośrednio odwoływały się w swych ustawodawstwach kolejne państwa w dobie dynamicznego rozwoju prawa spółek poczynając od XVIII wieku². Od tego czasu prawo przewiduje ustrukturyzowane formy współpracy co najmniej dwóch osób w celu osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego, poprzez zgodne współdziałanie w ramach wnoszonych wkładów o charakterze majątkowym lub niemajątkowym. Porządki prawne poszczególnych krajów europejskich na przestrzeni lat w różny sposób recypowały regulacje sięgające prawa rzymskiego. W przypadku niektórych krajów doprowadziło to do przyznania spółce cywilnej podmiotowości prawnej, upodabniając je tym samym pod względem organizacyjnym i statusu prawnego do spółek handlowych. Cechą wspólną pozostała natomiast solidarna odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki.

W prawie polskim instytucja spółki cywilnej po raz pierwszy pojawiła się wraz z wprowadzeniem na ziemiach polskich Kodeksu Napoleona³. Szczegółowa regulacja została przewidziana także w uchwalonym w okresie dwudziestolecia międzywojennego Kodeksie zobowiązań⁴, obowiązującym aż do wejścia w życie Kodeksu cywilnego z 1964 r.⁵, który zawiera unormowanie dotyczące spółki cywilnej w art. 860–875. Należy zauważyć, że przywołane wyżej akty prawne przewidywały niemal wyłącznie unormowania o charakterze ma-

¹ Pierwotne opisy konstrukcji prawnej przypominającej współczesne spółki cywilne można odnaleźć już w prawie starobabilońskim, asyryjskim, nowobabilońskim, greckim, egipskim i izraelskim – zob. *I. Hasińska*, Charakter prawny spółki cywilnej na tle historycznym i prawnoporównawczym, Poznań 2016, s. 29.

² *Ibidem*, s. 30–46.

³ *Code Civil des Français* z 21.3.1804 r., który w 1807 r. otrzymał nazwę Kodeks Napoleona (Code Napoleon) od 1870 r. nosił nazwę *Code Civil*.

⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.).

⁵ Ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1071 ze zm.).

terialnoprawnym, abstrahując od kwestii *stricte* prawnoprocesowych związanych ze sposobem dochodzenia wzajemnych roszczeń wynikających ze stosunku spółki⁶.

Problematyka niedoskonałości prawnoprocesowej regulacji spółki cywilnej jawi się jako istotna także w warunkach współczesnego obrotu gospodarczego. Według stanu na 2024 r. zarejestrowanych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej było niemal 291 000 spółek cywilnych⁷. Pomimo dynamicznego rozwoju innych form współpracy gospodarczej, w szczególności w postaci spółek prawa handlowego, liczba ta utrzymuje się na niemal niezmiennym poziomie od wielu lat⁸. Istnienie tak wielu spółek cywilnych naturalnie niesie ze sobą powstawanie licznych sporów pomiędzy wspólnikami, zarówno na tle bieżącej działalności wynikającej z wzajemnych rozliczeń, jak i na tle podziału majątku wspólnego po ustaniu spółki. Znakomita część z tych sporów znajduje swoje rozwiązanie na gruncie polubownych metod ich zakończenia, zaś w pozostałym zakresie konieczne jest skierowanie sprawy na drogę sądową.

Pomimo że przepisy normujące stosunek spółki cywilnej są interesujące z badawczego punktu widzenia i mają szerokie zastosowanie w praktyce sądowej, nie znalazły one do tej pory wyczerpującego omówienia przez doktrynę. Analiza dotychczasowego dorobku polskiej nauki nie pozwala na stwierdzenie, że omawiana problematyka została kompleksowo opracowana, zwłaszcza w odniesieniu do kwestii prawnoprocesowych. Spółka cywilna stała się przedmiotem szerszego zainteresowania przedstawicieli doktryny wraz z wprowadzeniem jej całościowej regulacji w ramach KZ⁹. Na gruncie aktualnie obowiązującego KC należy odnotować systemowe opracowania spółki cywilnej w Systemie Prawa Cywilnego, pod redakcją W. Czachórskiego¹⁰ oraz Syste-

⁶ Ich załączek może stanowić przewidziana w prawie rzymskim *actio pro socio* służąca dochodzeniu roszczeń przeciwko wspólnikowi po rozwiązaniu spółki, zaś w razie wytoczenia powództwa jeszcze w trakcie jej trwania – obejmowała jednocześnie wolę rozwiązania spółki – szerzej omówiona w rozdziale I § 4 pkt I.

⁷ Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON według formy prawnej, dane na 2024 rok, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/dane/podgrup/tablica>, dostęp: 25.5.2025 r.

⁸ W 2012 r. było ok. 280 000 spółek cywilnych, zaś w roku 2021 r. niemal 293 000, zob. Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON według formy prawnej, dane na 2012 rok, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/dane/podgrup/tablica>, dostęp: 25.5.2025 r.; statystyka strukturalna przedsiębiorstw w 2021 roku, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-niefinansowe/statystyka-strukturalna-przedsiębiorstw-w-2021-roku>, 38,3.html, dostęp: 25.5.2025 r.

⁹ Zob. R. Longchamps de Berier, Zobowiązania, Lwów 1939.

¹⁰ W. Czachórski (red.), System Prawa Cywilnego, Tom III, cz. 2, Prawo zobowiązań – Część szczegółowa (red. tomu S. Grzybowski), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1976.

mie Prawa Prywatnego pod redakcją A. Szajkowskiego¹¹, a także prace monograficzne A. Herbeta¹², J. Ciszewskiego¹³, G. Bieńka¹⁴, J. Lica¹⁵, I. Hasińskiej¹⁶. Powołane publikacje obejmowały problematykę spółki cywilnej przede wszystkim w odniesieniu do jej materialnoprawnej regulacji, w szczególności wątpliwości związanych z konstrukcją prawną spółki cywilnej, jej podmiotowości oraz zakresem praw i obowiązków wspólników wynikających z zawartej umowy. Przedstawiciele nauki na uboczu głównych rozważań pozostawiali kwestie związane z konsekwencjami przyjętej konstrukcji prawnej spółki cywilnej na gruncie prawnoprocesowym, z wyjątkiem długotrwałego sporu o zdolność sądową spółki cywilnej¹⁷, a także wypowiedzi odnoszące się do zdolności procesowej spółki i jej wspólników w postępowaniach obejmujących roszczenia w tzw. stosunku zewnętrznym¹⁸. Jedynie przyczynkarski charakter miały natomiast rozważania koncentrujące się wokół roszczeń dochodzonych pomiędzy samymi wspólnikami, których źródłem jest umowa spółki cywilnej, a także kwestie związane z postępowaniem w przedmiocie podziału majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu¹⁹.

Dokonana w niniejszej monografii analiza stanowi pierwszą próbę kompleksowego ujęcia ogółu kwestii prawnoprocesowych związanych z postępowaniami obejmującymi roszczenia wynikające ze stosunku spółki cywilnej. Nowatorski charakter badań wynika zatem przede wszystkim z ich przedmiotu, obejmującego całościowe, dogmatyczne podejście do norm prawnych regulujących spółkę cywilną w aspekcie zobowiązań wewnątrzspółkowych i trybu ich dochodzenia w postępowaniu cywilnym.

Przedmiotem rozważań jest postępowanie cywilne w sprawach ze stosunku spółki cywilnej. Analiza obejmuje zatem całokształt regulacji dotyczący tema-

¹¹ A. Szajkowski (red.), System Prawa Prywatnego, Tom 16, Prawo spółek osobowych, Warszawa 2016.

¹² A. Herbert, Spółka cywilna – konstrukcja prawna, Warszawa 2008.

¹³ J. Ciszewski, Spółka cywilna, Poznań 2000.

¹⁴ G. Bieńka, Spółka cywilna – problematyka prawna, Zielona Góra 2001.

¹⁵ J. Lic, Spółka cywilna. Problematyka podmiotowości prawnej, Warszawa 2013.

¹⁶ I. Hasińska, Charakter.

¹⁷ Zob. publikacje i orzeczenia SN przywołane w rozdziale I § 2 pkt IV ppkt 1.

¹⁸ Tj. pomiędzy spółką (wspólnikami) a podmiotami trzecimi.

¹⁹ Zob. np. D. Pawłyszcz, System rozliczeń między wspólnikami spółki cywilnej, PPH 1997, Nr 4; M. Podleś, L. Siwik, Spółka cywilna w obrocie gospodarczym, Warszawa 2015; G. Jędrejek, Ustrój wspólności majątkowej a spółki cywilne z udziałem małżonków, w: Status prawny małżonków w spółkach cywilnych i handlowych (red. Z. Kuniewicz, K. Malinowska-Woźniak), Warszawa 2016.

tyki związanej z dochodzeniem w postępowaniu cywilnym roszczeń wynikających ze stosunku spółki cywilnej pomiędzy wspólnikami, z uwzględnieniem polubownych metod rozwiązywania sporów. Badanie obejmuje więc zarówno kwestie materialnoprawne mające wpływ na prawnoprocesowy status w postępowaniu cywilnym, takie jak szczegółowa analiza zakresu przedmiotowego i podmiotowego „spraw ze stosunku spółki cywilnej”, zakres odpowiedzialności wspólników za zobowiązania o charakterze wewnątrzspółkowym, czy charakter prawny składników majątku wspólnego w trakcie trwania spółki i po jej rozwiązaniu, jak również zagadnienia typowo procesowe związane z charakterem i trybem postępowań ze stosunku spółki cywilnej, właściwością sądu, podmiotami postępowania, czynnościami sądu, przebiegiem postępowania i rodzajami wydawanych orzeczeń. Dodatkowo, w ramach badań poruszono kwestię polubownych metod rozwiązywania sporów ze stosunku spółki cywilnej, w szczególności w ramach postępowania pojednawczego, mediacyjnego oraz przed sądem polubownym. Należy podkreślić, że poza przedmiotem poniższych rozważań pozostają spory pomiędzy byłymi wspólnikami spółki cywilnej w zakresie zarządu majątkiem wspólnym po rozwiązaniu spółki. Wynika to z konieczności ograniczenia objętości rozprawy, a także braku daleko idących odrębności w tym zakresie w stosunku do stosowanej odpowiednio z mocy art. 875 § 1 KC regulacji ogólnej z art. 199–209 KC.

Publikacja została podzielona na cztery rozdziały.

Rozdział pierwszy został poświęcony zagadnieniom o charakterze ogólnym, odnoszącym się do wszystkich sposobów i trybów rozpoznawania spraw ze stosunku spółki. Zawarto w nim rozważania zmierzające do zdefiniowania pojęcia sprawy ze stosunku spółki cywilnej, sklasyfikowania ich ze względu na różne kryteria podziału, określenie trybu rozpoznawania ich w postępowaniu cywilnym. Ze względu na znaczenie dla dalszych szczegółowych rozważań konieczne było także poruszenie kwestii o charakterze materialnoprawnym odnoszących się do charakteru prawnego norm regulujących spółkę cywilną, podmiotowości prawnej spółki oraz jej statusu w postępowaniu cywilnym, a także określenie zakresu odpowiedzialności wspólników za zobowiązania wynikające ze stosunku spółki cywilnej. W rozdziale tym przedstawiono także ogólny rys historyczny omawianych regulacji.

Rozdział drugi dotyczy polubownych metod rozwiązywania sporów ze stosunku spółki cywilnej. Podstawowym przedmiotem rozważań uczyniono kwestię zdolności ugodowej w tego rodzaju sprawach, zakres autonomii woli wspólników przy rozwiązywaniu sporów, a także przedstawiono możliwe spo-

soby oraz tryb postępowania w ramach postępowania pojednawczego, mediacyjnego oraz przed sądami polubownymi.

Rozdział trzeci stanowi kompleksowe ujęcie problematyki spraw ze stosunku spółki cywilnej rozpoznawanych w trybie procesowym. Określa zakres przedmiotowy tych postępowań oraz ich klasyfikację, opisuje i charakteryzuje organy postępowania, w tym właściwość rzeczową, miejscową i funkcjonalną sądu, podmioty postępowania, w tym rozważania dotyczące legitymacji procesowej podmiotów innych niż wspólnicy, zasady współuczestnictwa procesowego, kumulację roszczeń ze stosunku spółki, czynności sądu oraz podstawowe zasady postępowania dowodowego. Przedmiotem analizy pozostają także odrębności w poszczególnych rodzajach spraw, jak również przesłanki i skutki prawne prawnokształtującego wyroku rozwiązującego spółkę.

Rozważania w rozdziale czwartym obejmują rozpoznawane w trybie nieprocesowym sprawy o podział majątku wspólnego byłych wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu. Punktem wyjścia do analizy jest omówienie zakresu zastosowania przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych do majątku wspólnego po rozwiązaniu spółki cywilnej, w szczególności w odniesieniu do regulacji prawnopprocesowych. Poruszono także kwestię charakteru prawnego postępowania działowego celem ustalenia czy powinno obejmować ogół składników majątkowych wchodzących w skład majątku wspólnego, czy też może zostać ograniczone tylko do niektórych z nich. W dalszej części omówiono problematykę organów postępowania, kręgu uczestników, zakresu czynności sądu podejmowanych z urzędu, uprzedniej spłaty długów spółki jako przesłanki uwzględnienia wniosku, sposobów ustalenia udziałów wspólników i podziału majątku, zasad ustalania spłat i dopłat oraz orzekania o żądaniach akcesoryjnych, a także rodzajów i skutków prawnych orzeczeń sądu oraz sposobów ich zaskarżenia.

Rozdział I. Sprawy ze stosunku spółki cywilnej – uwagi wstępne

§ 1. Pojęcie spraw ze stosunku spółki cywilnej

Pojęcie sprawy ze stosunku spółki cywilnej nie zostało nigdzie ustawowo zdefiniowane. Również żaden akt normatywny nie posługuje się tym sformułowaniem. W polskim porządku prawnym można jednak odnaleźć określenie szersze, a mianowicie odnoszące się do spraw (sporów) ze stosunku spółki. Pojęcie to występuje obecnie wyłącznie na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego¹, jednakże pojawiło się ono już w Kodeksie postępowania cywilnego z 29.11.1930 r.², następnie zaś przez wiele lat występowało w ustawie z 24.5.1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych³. Z kolei odwołanie do roszczeń, a także praw i obowiązków ze stosunku spółki występowało w Kodeksie cywilnym obowiązującym na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej (*Bürgerliches Gesetzbuch*)⁴. Żaden z wymienionych aktów prawnych nie wprowadzał jednak definicji legalnej omawianego pojęcia.

Stworzenie takiej definicji wymaga zatem odwołania się do dorobku przedstawicieli doktryny oraz orzecznictwa sądowego. W ramach wykładni określonego w art. 458² § 1 pkt 3 KPC sformułowania „spraw ze stosunku spółki” zgodnie przyjęto, że pod pojęciem „spółka” należy rozumieć spółki handlowe (jawne, partnerskie, komandytowe, komandytowo-akcyjne, proste spółki ak-

¹ Art. 458² § 1 pkt 3 oraz art. 1163 ustawy z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.).

² Art. 42 ustawy z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 ze zm.), zgodnie z którym „powództwo ze stosunku spółki bądź innego związku wytoczyć należy wyłącznie według miejsca siedziby spółki, bądź związku”.

³ T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 723 – art. 2 ust. 2 pkt 2.

⁴ Ustawa z 18.8.1896 r. w brzmieniu opartym na tekście wydanym w 1923 r. przez Ministerstwo Sprawiedliwości X tom serii Zbiór Ustaw Ziem Zachodnich [Kodeks cywilny obowiązujący na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej (przekład urzędowy), Warszawa-Poznań 1923] – § 713, 717 i 725.

cyjne i spółki akcyjne) oraz spółki cywilne⁵. R. Kulski uzupełnia wymieniony katalog o spółki z udziałem osób zagranicznych⁶. W odniesieniu do spółek prawa handlowego przy definiowaniu pojęcia stosunku spółki zasadne jest odwołanie się do przepisów Kodeksu spółek handlowych⁷. W ten sposób ugruntował się pogląd, że przez stosunek spółki rozumie się powstały na podstawie umowy spółki handlowej, stosunek prawny między spółką a wspólnikami, stosunek prawny między wspólnikami na tle członkostwa w spółce i wynikających z tych stosunków praw i obowiązków spółki oraz wspólników, a także stosunek prawny między spółką a jej organami i wspólnikami⁸. Z kolei sprawy wynikające z tych stosunków są sprawami ze stosunku spółki⁹. Charakteru sprawy ze stosunku spółki handlowej nie zmienia wystąpienie wspólnika ze spółki przed wytoczeniem powództwa lub po jego wytoczeniu, o ile w dalszym ciągu sprawa dotyczy stosunków wewnętrznych spółki. Do uznania sprawy ze stosunku spółki handlowej obojętne jest również czy wspólnicy spółki mają status przedsiębiorców. Przykładowo sprawami ze stosunku spółki handlowej są sprawy o: uchylenie uchwały wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 249 § 1 KSH), stwierdzenie nieważności uchwały wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 252 § 1 KSH), wyłączenie wspólnika ze spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 266 i 267 KSH), rozwiązanie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przez sąd (art. 271 KSH), uchylenie uchwały walnego zgromadzenia spółki akcyjnej (art. 422 § 1 KSH)

⁵ K. Flaga-Gieruszyńska, w: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz (red. A. Zieliński), Legalis 2022, art. 458², Nb 3; T. Szancilo, w: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz (red. T. Szancilo), Legalis 2019, art. 458², Nb 8; M. Muliński, w: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz (red. A. Góra-Błaszczkowska), Legalis 2020, art. 458², Nb 4; P. Feliga, w: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz (red. P. Ryłski) Legalis 2022, art. 458², pkt 30; T. Wiśniewski, w: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz (red. T. Wiśniewski), Lex/el. 2021, art. 458², pkt 52; J. Gudowski, w: Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Docho-dzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II (red. T. Zembruski), Lex/el. 2020, art. 458², pkt 24; por. także: wyr. SN z 2.2.2005 r., IV CK 461/04, MoP 2005, Nr 5, s. 226.

⁶ R. Kulski, w: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III (red. A. Marciniak), Warszawa 2020, art. 458², Nb 4, Legalis.

⁷ Ustawa z 15.9.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.).

⁸ R. Kulski, w: Sprawy ze stosunku spółki handlowej w procesie cywilnym i egzekucji sądowej (red. R. Kulski), Warszawa 2021, s. XXIX.

⁹ J. Broł, w: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II (red. K. Piasecki), Legalis 2010, art. 479¹, Nb 17, a także: T. Szancilo, w: Kodeks, art. 458³, Nb 8.

oraz stwierdzenie nieważności uchwały walnego zgromadzenia spółki akcyjnej (art. 425 § 1 KSH)¹⁰.

Ze względu na odmienny charakter prawny stosunku spółki cywilnej nie jest możliwe bezpośrednie przełożenie wypracowanej na gruncie spółek prawa handlowego definicji na pojęcie spraw ze stosunku spółki cywilnej. Spółka cywilna nie jest bowiem podmiotem prawa cywilnego i nie przysługuje jej zdolność prawna (a w konsekwencji zdolność do czynności prawnych, sądowa, procesowa, wekslowa, czekowa, upadłościowa, itd.), a także nie posiada organów, co implikuje brak możliwości istnienia stosunków prawnych pomiędzy spółką a wspólnikami oraz pomiędzy spółką a jej organami i wspólnikami. Charakter sprawy „ze stosunku spółki” mają zatem tylko te postępowania, w których pod osąd poddany jest sam stosunek spółki. Katalog spraw ze stosunku spółki cywilnej należy więc ograniczyć do sporów wynikających z konfliktów wewnętrznych wyłącznie pomiędzy wspólnikami¹¹. Wykładnia omawianego pojęcia na potrzeby niniejszego opracowania wymaga zatem przedstawienia dorobku literatury i orzecznictwa w odniesieniu do treści, zakresu oraz charakteru prawnego stosunku spółki cywilnej, a także analizy jej statusu w postępowaniu cywilnym. Wyjaśnienie powyższych kwestii pozwoli w dalszej kolejności na wyodrębnienie i scharakteryzowanie katalogu spraw ze stosunku spółki cywilnej podlegających rozpoznaniu w postępowaniu cywilnym, a następnie przeprowadzenie ich szczegółowej analizy.

§ 2. Zagadnienia ogólne

I. Charakter prawny umowy spółki cywilnej

Spółkę cywilną zawiązuje się poprzez zawarcie umowy. Obecnie podkreśla się, że rolą umowy jest takie ukształtowanie stosunku prawnego, jakie najpełniej odpowiada woli jej stron, jednakże z upoważnienia i pod kontrolą prawa¹². Brak jest normatywnej, ogólnej definicji umowy. W literaturze przedmiotu formułowane są różne jej definicje. Powszechnie przyjmuje się, że umowa jest

¹⁰ R. Kułski, w: Sprawy, s. XXIX. Zob. w przedmiocie tzw. *actio pro socio* na gruncie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością: T. Szancilo, *Actio pro socio a następstwo prawne*, PPH 2013, Nr 12, s. 37–43.

¹¹ Por. wyr. SA w Szczecinie z 9.10.2008 r., I ACa 754/07, OSG 2009, Nr 7, poz. 55, s. 76.

¹² Z. Radwański, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 1998, s. 109.

zgodnym oświadczeniem woli dwóch lub kilku osób, wywołującym zamierzone skutki prawne¹³. Stanowi ona źródło powstania określonego stosunku prawnego i wyznacza jego treść¹⁴. Zgodnie z kompleksową definicją umowy jest ona skonstruowaną przez system prawny, doniosłą prawnie czynnością podmiotu prawa cywilnego, której treść określa przynajmniej w podstawowym zakresie konsekwencje tego zdarzenia prawnego. Konstytutywnym elementem umowy są zgodne oświadczenia woli co najmniej dwóch stron, tj. zachowania stron, którym odpowiednie reguły interpretacyjne pozwalają przypisać sens stanowienia konkretnej i indywidualnej normy prawnej. Oświadczeniom woli stron można przypisać przymiot zgodności wtedy, gdy taki ich sens jest pojmowany przez obydwie strony (konsens naturalny) albo przez jedną stronę i uznany za wiążący dla drugiej strony na podstawie reguł obiektywnych (konsens normatywny)¹⁵. Strony, po osiągnięciu konsensusu w zakresie istotnych postanowień umowy, mogą wyrażnie lub w sposób dorozumiany traktować zgodę na zawarcie umowy, a rozstrzygnięcie innych dyskutowanych spraw pozostawić dalszym negocjacjom¹⁶. Umowę rozumianą jako rodzaj czynności prawnej należy odróżnić od stosunku prawnego. Umowa jest aktem inicjującym stosunek prawny i w koniecznym zakresie wyznacza jego treść¹⁷.

Umowa spółki cywilnej należy do umów nazwanych i podlega uregulowaniu w ramach art. 860–875 KC¹⁸. Przez umowę spółki wspólnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów (art. 860 § 1 KC). Sama koncepcja umowy spółki oparta jest zatem na tożsamości celu umowy z punktu widzenia wszystkich zawierających ją osób, przez co w tej relacji nie może być mowy o antagonistycznych interesach stron¹⁹.

Zgodnie z dominującym w doktrynie poglądem zawarcie umowy spółki stanowi podstawowe źródło stosunku prawnego, który potencjalnie (jeśli

¹³ A. Calus, *Prawo cywilne i handlowe państw obcych*, Warszawa 1985, s. 239.

¹⁴ E. Łętowska, w: *System Prawa Prywatnego – część ogólna*, Tom 5 (red. E. Łętowska), Warszawa 2006, s. 13.

¹⁵ A. Herbet, *Spółka cywilna*, w: *System Prawa Prywatnego*. Tom 16. *Prawo spółek osobowych* (red. A. Szajkowski), Warszawa 2016, s. 199 wraz z podaną tam literaturą.

¹⁶ S. Szer, *Prawo cywilne, część ogólna*, Warszawa 1967, s. 368.

¹⁷ I. Hasińska, *Charakter*, s. 148.

¹⁸ Ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1071 ze zm.).

¹⁹ S. Grzybowski, *Spółka prawa cywilnego a konstrukcja umowy jako źródła zobowiązań*, RPEiS 1968, Nr 3, s. 76.

wspólników jest więcej niż dwóch) jest stosunkiem wielostronnym²⁰. Według odmiennego stanowiska jest to stosunek dwustronny, nawet wtedy, kiedy wspólników jest więcej niż dwóch – pomiędzy konkretnym wspólnikiem a pozostałymi wspólnikami; z tym zastrzeżeniem, że jest to inna umowa z punktu widzenia każdego ze wspólników²¹. Ponadto jest to umowa zawierana między żyjącymi (*inter vivos*), konsensualna, zobowiązująca (w odniesieniu do wniesienia wkładu o skutku zobowiązująco-rozporządzającym) oraz przysparzająca i kausalna²². Jest to także umowa losowa, ponieważ jej wyniki nie dadzą się z góry przewidzieć²³. Sporne jest natomiast czy ma charakter wzajemny. Zależnie od przyjętej koncepcji – wielostronności lub dwustronności umowy spółki wskazuje się, że przepisów o zobowiązaniach wzajemnych nie da się poprawnie stosować do spółki²⁴, zaś przy przyjęciu dwustronnego charakteru umowy podstawy wzajemności umowy spółki, a zatem ekwiwalentności świadczeń, dostrzega się w przeciwstawieniu świadczenia wspólnika określonego zgodnie z art. 860 § 1 KC – świadczeniom spółki (ściślej pozostałych wspólników)²⁵. Jest to konsekwencja przyjęcia koncepcji dwustronności umowy spółki. Wątpliwości budzi także kwalifikacja umowy spółki jako czynności odpłatnej lub pod tytułem darmym. Nie jest to stosunek nieodpłatny, przy czym nie sposób uznać, że występuje tu „zapłata” w znaczeniu powszechnie akceptowanym – stąd należy przyjąć, że jest to czynność, do której należy stosować odpowiednie przepisy dotyczące czynności odpłatnych²⁶. Wedle drugiej grupy poglądów, umowę spółki należy kwalifikować jednoznacznie jako czynność odpłatną²⁷.

²⁰ S. Grzybowski (red. tomu), System Prawa Cywilnego, t. III, cz. 2 (red. serii W. Czachórski), Warszawa 1976, s. 803; W. Czachórski, Zobowiązania. Zarys wykładu, Warszawa 2009, s. 518; A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, w: Komentarz do Kodeksu cywilnego, t. 3 (red. A. Kidyba), Warszawa 2010, s. 1075.

²¹ K. Pietrzykowski, w: Kodeks cywilny. Komentarz, t. 2 (red. K. Pietrzykowski), Warszawa 2021, art. 860, Nb 33 oraz powołany tam R. Longchamps de Bérrier, Zobowiązania, s. 149, 588; zob. też A. Kidyba, Prawo handlowe, Warszawa 2009, s. 228; A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, w: Komentarz, s. 1075–1076; J. Lic, Spółka cywilna, s. 427–441.

²² J. Jezioro, w: Kodeks cywilny. Komentarz (red. E. Gniewek), Legalis 2021, art. 860, Nb 15.

²³ W. Czachórski, Zobowiązania, s. 518.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Tak: K. Pietrzykowski, w: Kodeks, art. 860, Nb 34; nieco odmiennie: A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, w: Komentarz, s. 1076.

²⁶ Tak: S. Grzybowski, w: System prawa cywilnego, t. III, Prawo zobowiązań – część szczegółowa, cz. 2 (red. S. Grzybowski), Warszawa 1976, s. 803.

²⁷ Tak: K. Pietrzykowski, w: Kodeks, art. 860, Nb 34; A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, w: Komentarz, s. 1076.

Przepis art. 860 § 2 KC wskazuje formę pisemną zawarcia umowy spółki cywilnej zastrzeżoną jedynie dla celów dowodowych (*ad probationem*)²⁸. Teżsame zasady obowiązują, jeśli chodzi o zmianę lub rozwiązanie umowy. Szczególne zasady co do formy zawarcia umowy spółki, zmiany tej umowy, przystąpienia wspólnika do spółki, jej rozwiązania za zgodą wspólników oraz wypowiedzenia udziału przez wspólnika i wierzyciela obowiązują, jeżeli do spółki ma być wniesiona tytułem wkładu nieruchomość na własność (w przypadku zawierania umowy spółki) bądź też nieruchomość ta stanowi już majątek spółki (w pozostałych przypadkach). W takich przypadkach wymienione czynności wymagają zachowania formy szczególnej obowiązującej przy przeniesieniu własności nieruchomości, a zatem formy aktu notarialnego²⁹.

Zawarcie umowy spółki cywilnej powoduje powstanie trwałego stosunku prawnego pomiędzy jej stronami (wspólnikami)³⁰. Stosunek prawny definiowany jest zazwyczaj jako rodzaj zależności i powiązań wyznaczonych przez normę prawną pomiędzy co najmniej dwoma podmiotami prawa. Jest to społeczny stosunek tetyczny (stanowiony), czyli taka relacja między co najmniej dwiema osobami, w której zachowania jednej strony wywołują reakcję innej strony i podlegają kontroli norm prawnych. Od innych stosunków społecznych różni go fakt, iż jego elementy składowe, czyli powstanie, zmiana i ustanie, są związane z treścią norm prawa obowiązującego³¹. Stosunkiem cywilnoprawnym jest taki stosunek prawny, który został określony przez dyspozycję normy prawa cywilnego³². Stosunek prawny wyznaczają: strony stosunku prawnego (podmioty prawa), prawa i obowiązki podmiotów tego stosunku stanowiące jego treść oraz przedmiot stosunku prawnego, czyli zachowanie podmiotów tego stosunku³³. Stronami stosunku są osoby czy organizacje bę-

²⁸ Por. odmiennie W. Pyziół, w: W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, Prawo spółek, Warszawa 2018, s. 15, który zauważa, że w przypadku gdy choćby jedną ze stron umowy spółki cywilnej ma być podmiot podlegający wpisowi do KRS, to z uwagi na brzmienie art. 45 ust. 7 KRSU mamy tu do czynienia ze szczególnym przypadkiem, w którym przepis ustawy publicznoprawnej (KRSU) *de facto* modyfikuje zasadę przewidzianą w ustawie prywatnoprawnej (KC) poprzez wprowadzenie bezwzględnego wymogu dochowania formy pisemnej dla wskazanych umów spółki cywilnej; M. Uliasz, w: Kodeks cywilny. Komentarz (red. M. Załucki), Warszawa 2023, art. 860, Nb 19.

²⁹ M. Uliasz, w: Kodeks, art. 860, Nb 20; J. Jezioro, w: Kodeks, 2021, art. 860, Nb 19–20; zob. także: uchw. SN z 9.2.2007 r., III CZP 164/06, OSNC 2008, Nr 1, poz. 5.

³⁰ Z. Radwański, Uwagi o zobowiązaniach trwałych (ciągłych) na tle kodeksu cywilnego, Studia Cywilistyczne 1969, t. XIII–XIV, s. 251 i n.

³¹ B. Ćwierz-Matysiak, Wprowadzenie do prawa, Wrocław 1999, s. 77–78; I. Hasińska, Charakter, s. 215.

³² A. Wolter, Prawo cywilne, zarys części ogólnej, Warszawa 1977, s. 111 i n.

³³ B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, Prawo cywilne, część ogólna, Poznań 2007, s. 68–69.

dące jednocześnie adresatami tych norm prawnych, które regulują oznaczony stosunek. Mogą być nimi tylko podmioty wykreowane przez prawo, czyli podmioty prawa. Treść stosunku prawnego wyznacza norma prawna, tj. norma postępowania wyrażona w określony sposób, która według reguł znaczeniowych danego języka ma spełniać funkcję sugestywną co do postępowania, czyli kierować wolą zachowań określonych w niej podmiotów³⁴. Norma postępowania zawiera więc wskazanie kto – kiedy – co czynić powinien³⁵. Zespół uprawnień składających się na treść stosunku prawnego określa się mianem prawa podmiotowego. Treść stosunku cywilnoprawnego wyznacza zarówno treść oświadczeń woli stron, jak i przepisy ustawy, zasady współżycia społecznego i ustalone zwyczaje. Przedmiotem stosunku prawnego jest natomiast to, do czego jedna strona jest uprawniona a druga zobowiązana.

W świetle powyższych ustaleń i treści art. 860 § 1 KC należy stwierdzić, że spółka cywilna to stosunek prawny pomiędzy współnikami powstający z umowy, której strony na mocy konsensusu w zakresie jej zawarcia przyjmują zobowiązanie do wspólnego i oznaczonego działania na rzecz ustalonego celu gospodarczego, a w szczególności poprzez wniesienie wkładów. Na gruncie ustawowej definicji umowy spółki, każdą spółkę cywilną można uznać za stosunek prawny oparty na umowie, który zawiązują jej współnicy. Do elementarnych składników stosunku spółki należą: obowiązek świadczenia (obowiązek działania) określonych stron – zmierzający do zrealizowania wspólnego celu³⁶.

II. Podmiotowość prawna spółki cywilnej

Charakter prawny spółki unormowanej w art. 860–875 KC wywołuje w nauce prawa liczne kontrowersje, przy czym materia ta nie stwarzała większych problemów interpretacyjnych na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego z 1932 r.³⁷, a nawet pierwotnego brzmienia obecnego KPC. Przywołane akty prawne nie zawierały bowiem żadnych szczególnych przepisów dotyczących spółki cywilnej, poza aktualną do dziś treścią art. 778 KPC, według którego do egzekucji ze wspólnego majątku współników spółki prawa cywilnego konieczny jest tytuł egzekucyjny wydany przeciwko wszystkim współnikom. W konsekwencji, zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie przyjmowano

³⁴ A. Herbet, *Spółka cywilna. Konstrukcja prawna*, s. 156.

³⁵ A. Redelbach, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2002, s. 110.

³⁶ I. Hasińska, *Charakter*, s. 217.

³⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 1932 r. Nr 112, poz. 934 ze zm.).

zgodnie, że spółka prawa cywilnego nie ma osobowości prawnej, zaś podmiotami praw i obowiązków w sferze stosunków zewnętrznych są poszczególni wspólnicy, a nie spółka, a zatem dominowało przekonanie o braku tzw. ogólnej zdolności sądowej spółki cywilnej i uznaniu za podmioty toczącego się postępowania wyłącznie samych wspólników³⁸.

Stanowisko w kwestii osobowości prawnej nie uległo zmianie. W judykaturze za utrwalony można już uznać pogląd, że spółka prawa cywilnego nie jest osobą prawną³⁹. Zwolennicy tego poglądu podnoszą, iż za osoby prawne należy uznawać wyłącznie te podmioty, których osobowość prawną określają przepisy ustawy lub przepisy szczególne przyznające tę osobowość (art. 33 i 35 KC), natomiast w przepisach nadających status osoby prawnej, jak i w kodeksowej regulacji spółki cywilnej, brak jest przepisu przyznającego jej osobowość prawną. W przepisach art. 860 i n. KC mowa jest wyłącznie o wspólnym majątku wspólników oraz o udziałach w tym majątku lub w jego poszczególnych składnikach, nie zaś o majątku spółki⁴⁰. Brak jest sformułowań uzasadniających przypisywanie spółce cywilnej cech podmiotu prawa, wobec czego nie może być ona podmiotem jakichkolwiek praw i obowiązków z zakresu prawa cywilnego, a więc stroną podejmowanych czynności będą zawsze wszyscy wspólnicy⁴¹. W konsekwencji przyjęto, że spółka cywilna jest wyłącznie stosunkiem obligacyjnym powstałym na mocy umowy między określonymi podmiotami, nie ma osobowości ani zdolności prawnej, nie stanowi również jednostki or-

³⁸ A. Herbet, *Spółka cywilna*, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 16, s. 814; zob. także: M. Lisiewski, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1 (red. Z. Resich, W. Siedlecki), Warszawa 1969, s. 177; B. Myszka, *Status prawny spółki cywilnej w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, PS 1994, Nr 6, s. 25; K. Wręczycka, *Status prawny spółki cywilnej*, Pr.Sp. 1998, Nr 7–8, s. 36. Por. wyr. SN z 14.12.1990 r., I CR 529/90, OSN 1992 Nr 7–8, poz. 136; uchw. SN z 28.1.1993 r., III CZP 168/92, OSN 1993 Nr 6, poz. 106; uchw. SN(7) z 26.1.1996 r., III CZP 111/95, OSN 1996, Nr 5, poz. 63; post. SN z 11.3.1998 r., III CZP 2/98, Prok. i Pr. 1998, Nr 6, s. 29.

³⁹ Uchw. SN(7) z 26.1.1996 r., III CZP 111/95, OSN 1996, Nr 5, poz. 63. Por. uchw. SN(7) z 31.3.1993 r., III CZP 176/92, OSNCP 1993, Nr 171; uchw. SN z 27.5.1993 r., III CZP 61/93, OSNCP 1994, Nr 7; uchw. SN z 28.2.1995 r., III CZP 21/95, OSNC 1995 Nr 104; post. SN z 11.3.1998 r., III CZP 2/98, Prok. i Pr. 1998, Nr 6, s. 29.

⁴⁰ I. Hasińska, *Charakter*, s. 148. Zob. także np.: A. Ohanowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970, s. 479; W. Czachórski, *Zobowiązania*, s. 58; W. Pyziół, w: W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, 2018, s. 29; W.J. Katner, *Sytuacja prawna spółki cywilnej na tle nowego prawa działalności gospodarczej. Kodeks spółek handlowych. Studia i materiały*, Poznań–Kluczbork 2001, s. 672–673; K. Pietrzykowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2003, s. 542; A. Koch (red.), *Umowy w obrocie gospodarczym*, Kraków 2006, s. 226.

⁴¹ H. Pietrzykowski, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Tom V. *Postępowanie egzekucyjne* (red. T. Ereciński), Warszawa 2016, s. 159. Por. I. Hasińska, *Charakter*, s. 148.

ganizacyjnej, a ponadto nie posiada organów oraz własnego majątku, zaś podstawą do osiągnięcia wspólnego dla wspólników celu gospodarczego jest ich wspólny majątek⁴².

Odmienne zapatrywanie zostało wyrażone w doktrynie po raz pierwszy przez A. Kleina i opierało się na wyniku liberalnej wykładni art. 33 KC, zgodnie z którą przepis ten można rozumieć i w ten sposób, że przymiot osoby prawnej nie uzależnia się od nazwania danego rodzaju jednostek organizacyjnych osobą prawną, lecz od tego, by przepisy im taki przymiot przyznały⁴³. W ocenie tego autora, z całokształtu uregulowania prawnego stosunku spółki cywilnej wynika, że KC przyznaje spółce cywilnej przymiot osoby prawnej. Podstawę tej teorii A. Klein wywodzi z istnienia majątku spółki cywilnej i oddzielenia go od majątku wspólników, a także wyraźnego wyodrębnienia źródła powstania osoby prawnej i efektu tego zdarzenia cywilnoprawnego, w postaci stosunku prawnego między powołanym do prawnego bytu nowym podmiotem oraz podmiotami działającymi w jego zorganizowanych ramach i uzyskującymi także na zewnątrz pozycję odrębnego podmiotu⁴⁴. Pozostali reprezentanci tego nurtu swoje stanowisko uzasadniają między innymi wyposażeniem spółki cywilnej w zdolność stworzenia wyodrębnionego majątku, która w efekcie prowadzi do powstania odrębnego podmiotu o „częściowej” zdolności prawnej, jak również możliwością uczestnictwa spółki w charakterze podmiotu w stosunkach prawnych, zasadami solidarnej odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki, uprawnieniem do prowadzenia spraw spółki, zasadami jej reprezentacji, regulacjami dotyczącymi wstąpienia spadkobierców wspólnika do spółki, a nawet poglądami nauki niemieckiej⁴⁵, czy też sprzecznością aktualnej regulacji z prawem wspólnotowym⁴⁶ lub Konstytucją RP⁴⁷.

⁴² I. Hasińska, Charakter, s. 149. Por. także: H. Pietrkowski, Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych, Warszawa 2021, s. 159; uchw. SN z 6.11.2002 r., III CZP 67/02, OSNC 2003, Nr 7–8, poz. 102.

⁴³ A. Klein, Ewolucja instytucji osobowości prawnej, w: Tendencje rozwoju prawa cywilnego (red. E. Łętowska), Wrocław 1983, s. 115–116.

⁴⁴ I. Hasińska, Charakter, s. 147.

⁴⁵ Ibidem, s. 148. Zob. A. Wiśniewski, Prawo o spółkach, t. I, Warszawa 1998, s. 58 i n.; K. Korzan, Spółka cywilna w kontekście praktyki notarialnej, Rej. 1999, Nr 10, s. 44–71; tenże, Współuczestnictwo wspólników w sprawach odpowiedzialności za długi spółki cywilnej zewnętrznej i wewnętrznej, Rej. 2000, Nr 1, s. 13–29.

⁴⁶ J. Lic, Skutki braku podmiotowości spółki cywilnej prowadzącej działalność gospodarczą, PPH 2006, Nr 1, s. 47.

⁴⁷ K. Korzan, Współuczestnictwo, s. 16–18.